

Imaginaarinen signifioija suomalaisittain

Mikael Enckell, *Peiliin kirjoitettu. Elokuvaesseitö.* Suom. Erkki Astala. Helsinki: Valtion Painatuskeskus - Suomen Elokuva-Arkisto 1988.

Niille, jotka luulevat Christian Metzin *The Imaginary Signifier* -teoksen olleen elokuvan ja psykoanalyysin ensimmäinen merkittävä risteytys, Mikael Enckellin parhaista esseistä koostuva *Peiliin kirjoitettu* on terveellinen muistutus. Psykoanalyysia on osattu syvällisesti soveltaa elokuvantutkimuksessa jo kauan ennen lacanilaisen teorian muodikasta rynnistystä 1970-luvun alkuvuosina. Juuri Enckell on suomenruotsalaisella puolella vaalinut tätä tutkimusperinnettä silloinkin, kun Freudin opeille on lähinnä hymähdelty.

Itse asiassa Enckellin esseet osoittavat kouriintuntuvasti, miten vähän psykoanalyysin sovellutukset ovat elokuvan osalta muuttuneet vuosien mittaan. Esimerkiksi elokuvan ja unen yhtäläisyyksiä pohdittiin jo mykkäfilmin aikoina; Enckell puolestaan systematisoi tuon suhteen vuonna 1962, mutta Metz vasta 1970-luvulla. Poststrukturalistisista teoreetikoista Enckell eroaa oikeastaan vain näitä auteuristisemmässä otteessaan, joskin hänkin korostaa vahvasti myös vastaanottajan osuutta merkityksenmuodostuksessa. Kirjoittajan mukaan elokuvan muoto vastaa unen ilmiä, jonka piilosisältö vaihtelee sen mukaan, kenen kokemusta tai tulkintaa jäljitetään. Katsojan "unena" elokuva voi siten merkittävästikin poiketa ohjaajan tuottamasta piilosisällöstä.

Enckelliä itseään näyttävät kiinnostaneen lähinnä ohjaajien psykopatologian heijastumat näiden teoksissa. Tällainen lähestymistapa ei ole tunnetusti kannatusta saanut viime vuosina, mutta kirjoittajan luovat tulkinnat esimerkeistään kieltämättä tuntuvat vakuuttavilta nyt, kun auteur-ajattelukin on taas kokemassa jonkinasteista renessanssia. Ainakin Enckellin analyysi Eisensteinin ristiriitaisesta suhteesta kristinuskoon Iivana Julmassa ja Aleksanteri Nevskissä antaa uutta syvyyttä niin elokuvaan kuin Eisensteinin persoonaan.

Metzin tapaan Enckell on ehättänyt pohtimaan myös katsojan elokuvallisia "perversioita", joita jotkut elokuvat tuntuvat otollisesti ruokkivan. Hitchcockin monien elokuvien viehätys perustuu kirjoittajan mielestä siihen, että niiden parissa katsoja elää uudelleen varhaislapsuuden primaalikohtausta - eli "kantäkyä", kuten perinteinen virallinen suomennos kuuluu - sadomasokistisine fantasioineen. Vastaavasti Robert Wienerin *Caligari* ja Fritz Langin *Mabuse* aktivoivat katsojan masokistiset fantasiat, kielletyn halun äitiin, jota autoritääriin isä kontrolloi.

Psykoanalyttistä tulkintaa on yleensä syytetty reduktionismista, taipumuksesta palauttaa kaikki eloku-

vat samoihin freudilaisiin asetelmiin. Jonkinasteista reduktionismia Enckellilläkin esiintyy, mutta hänen tulkintansa saavat ulottuvuuksia elokuvien tarkasta lähilyvasta sekä ohjaajan biografian, elokuvien sisällön ja vaihtelevien psykoanalyttisten käsitteiden luovasta yhdistelystä, toisin sanoen oikeastaan kolmen metodisen kehityksen syntetisoinnista. Rigorismien välttelyllään Enckell osoittaa juuri elokuvaesseistiikan voiman, ja tässä katsannossa kokoelmaan kelpuutettu - muutama vuosi sitten *Filmihullussa julkaistu* - pohdiskelu elokuvaesseistiikan ja varsinaisen tutkimuskirjoittelun polemisesta suhteesta vaikuttaa turhalta kauneusvirheeltä ansiokkaassa teoksessa. Kaikilla tieteenoaloilla tutkijat kirjoittavat myös esseitä, ja taiteentutkimuksessa perinne on erityisen vahva. Ilmiselvästi molempia kirjoitusperinteitä tarvitaan myös elokuvantutkimuksessa. **Veijo Hietala**